

УДК 94 (477.8)

к.арх. Царенко С.О., Білоус М.Ю.,
Вінницький національний технічний університет

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК АРХІТЕКТУРИ

Виконано комплексний аналіз факторів які сприяють погіршенню, руйнуванню, занедбаності пам'яток архітектури. Визначено негативний вплив недосконалості правової бази щодо охорони і використання культурної спадщини. Розглядається місце і роль наукових досліджень у розвитку пам'яткоохоронної роботи.

Ключові слова: пам'ятки архітектури, охорона культурної спадщини, пам'яткоохоронні заходи.

Актуальність проблеми. Актуальність заявленої у назві статті, визначається в національно-культурній і науково - теоретичній площинах. На території України розташовано тисячі пам'яток архітектури, що мають значну цінність, однак стан збереження багатьох із них залишається незадовільним. Через недостатність пам'яткоохоронних заходів вони продовжують руйнуватися під впливом природних та антропогенних факторів.

Стан питання. виправленню такої ситуації може сприяти науковий аналіз цієї проблеми та узагальнення набутого досвіду і визначення перспектив її розв'язання. Насамперед привертає увагу загальна недостатність фундаментальної наукової діяльності з теорії архітектури в Україні. Попри наявність вищих навчальних закладів з підготовки архітекторів і науково – проектних інститутів, власне наукові інституції з відповідною школою та науковими виданнями фундаментального теоретичного напрямку відсутні. Одним із останніх видань такого напрямку залишається короткий словник – довідник з архітектури [1], підготовлений на початку 90-х рр. ХХ ст. Державним науково – дослідним інститутом теорії та історії архітектури і містобудування, ліквідованим у 2007 р. Установи, що продовжують цю роботу, спеціалізуються або на прикладних науково-проектних питаннях (наприклад, Інститут пам'яткоохоронних досліджень), або на мистецьких аспектах збереження та використання культурної спадщини (Інститут проблем сучасного мистецтва).

Мета дослідження. Метою роботи є з'ясування ситуації з охороною пам'яток архітектури в державі, аналіз причин, які зумовлюють їх руйнування, та визначення шляхів подальшого розвитку пам'яткоохоронної роботи.

Матеріали дослідження. Держава несе відповідальність як перед своїми громадянами, так і перед світовим товариством за захист і збереження культурної спадщини. У міру можливостей і відповідно до положень Конституції і законодавства Україна має формулювати, розвивати і здійснювати загальнонаціональну політику, основною метою якої є координація і використання всіх можливостей для забезпечення дієвого захисту, зберігання і створення достоїнств своєї культурної спадщини. Питання охорони пам'яток архітектури залишається надзвичайно актуальним. Сьогодні можна констатувати, що вона здійснюється не належним чином. Таке становище склалося через порушення або невиконання чинного законодавства, яке згідно з міжнародним досвідом передбачає утворення органів охорони культурної спадщини місцевих державних адміністрацій, що не забезпечено, та низку інших нереалізованих заходів. Наприклад, відповідно до Закону "Про тимчасову заборону приватизації пам'яток культурної спадщини", такі будівлі чи їх частини до жовтня 2008 р. можна було лише орендувати [3]. Згідно зі ст. 23 Закону "Про охорону культурної спадщини", їхні власники мали укладати пам'яткоохоронний договір з органами охорони культурної спадщини [2]. Однак приватизовані в судовому порядку пам'ятки не мали таких угод і паспортів (виготовлення коштує від 5 до 7 тис. грн.), тож власники не мали чітких зобов'язань і фактично не несли відповідальності за їх нецільове використання та неналежне утримання.

Уже майже звичними стали повідомлення, що то в одному, то в іншому місті України зруйнували пам'ятку архітектури. Загалом за двадцять років незалежності стан наших пам'яток хіба що погіршився. Чому так відбувається? Перша причина — недостатнє фінансування. Адже реставраційні роботи вимагають величезних витрат: вони у 5-10 разів дорожчі, ніж будівельні. Натомість у 2011 році на загальноукраїнську програму реставрації пам'яток виділили лише 40 тисяч гривень. Цього може вистачити, аби дві будівлі занести до списку пам'яток.

У світі пам'ятки — це не тільки красиво, але й прибутково. У нас, наприклад, це заповідники у Кам'янці-Подільському та Хотині. За приблизними оцінками, Кам'янець-Подільська фортеця заробляє кілька мільйонів на рік. Зрозуміло, що історичні місця ваблять туристів, які залишають гроші у бюджеті того населеного пункту, де розташована пам'ятка, адже вони там харчуються, користуються транспортом, поселяються в готелі тощо. Це та схема, яка діє у цивілізованих країнах світу. Наприклад, у маленькому польському містечку Замосць щороку вкладають у реставрацію близько 400 тисяч євро. Але ці витрати окуповуються.

Нині в Україні немає жодного прикладу приватної пам'ятки, яку новий власник утримував би в хорошому стані. Йдеться про знакові пам'ятки, а не про маленькі будиночки: невеликі будівлі –пам'ятки подекуди непогано утримуються власниками, для ремонтів і пристосувань залучаються спеціалісти, які працюють лише на ентузіазмі. На жаль, свідомість більшості приватних інвесторів актуальним вимогам не відповідає. Проте маємо чимало протилежних прикладів. У Києві є близько 30 об'єктів культурної спадщини у приватній власності, які свідомо доводять до руйнування. Мета одна — побудувати на їхньому місці висотний офісний або житловий комплекс. Для інвестора це — реальні гроші. А реставрувати пам'ятку і чекати, що це згодом окупиться, він не хоче. Отже, маємо багато незаконного будівництва на місці пам'яток чи в історичному ареалі.

Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності», який ухвалили 2011 року, слугує вирішенню адміністративних проблем будівельному бізнесу і дуже багато закреслює в охороні культурної спадщини. Зокрема, цим законом скасовано поняття археологічної експертизи та громадських слухань (щодо певних об'єктів), усунення розроблення історико-архітектурних опорних планів поселень із наступним визначенням їх історичних ареалів: таку роботу штучно прив'язано лише до міст і селищ раніше затвердженого переліку історичних населених місць, до майбутнього формування цього переліку, при тому, що за Вашингтонською хартією усі міста світу розглядаються під час проектування як історичні [4]. Але нині базовим документом залишається ЗУ «Про охорону культурної спадщини» [2]. Він найкращий з усіх аналогів у Східній Європі. Наприклад, як і цивілізовані європейські закони, він не дозволяє змінювати пам'ятки. На жаль, виконують його дуже погано. Ба більше, постійно намагаються змінити. 2011 року Міністерство культури підготувало проект Закону «Про національне культурне надбання»: він об'єднує вже згаданий закон, а також ЗУ «Про охорону археологічної спадщини» та «Про музеї та музейну справу». Він не пройшов жодного експертного та громадського обговорення. Інакше як недолугим його не назвеш. За ним, усі органи охорони культурної спадщини в містах та областях повинні ліквідувати, навіть не встигши їх утворити або організувати. Це спроба зосередити адміністрування лише в Києві, зупинивши справу на місцях.

Таким чином, проблематика збереження та охорони пам'яток архітектури є надзвичайно важливою і актуальною, але розв'язується вона з великими труднощами. Приватні та громадські будинки, що мають статус пам'яток місцевого значення, руйнуються не стільки під впливом природних, скільки антропогенних чинників. Відійшовши у приватну власність, більшість із них

фактично опинилися поза межами пам'яткоохоронних заходів. Будинки державних і громадських установ утримуються в належному стані зазвичай завдяки збереженню свого функціонального призначення, а в разі його втрати прирікаються на руйнування. Так само в критичному становищі перебувають більшість замків і палацових комплексів, які в основному були пристосовані для соціальних або навчальних закладів. За умов, коли державні структури через брак фінансування неспроможні забезпечити належний рівень ремонтно-реставраційних робіт, одним з оптимальних шляхів розв'язання цього питання є створення відповідних благодійницьких фондів і залучення спонсорів, які б забезпечили відновлення пам'яток та використання в туристично-рекреаційних цілях. Є випадки, коли в палацах та замках, наприклад, розміщують кафе. Можна віддати частину приміщення в оренду приватній структурі, але зобов'язати її утримувати всю будівлю в належному стані. Треба підписати охоронний договір, у якому передбачити, які роботи на пам'ятці повинен виконати орендар. У такий спосіб за кілька років можна відреставрувати пам'ятку. При цьому саму будівлю потрібно залишити в державній власності. До приватизації культурної спадщини нам ще треба дорости. Однак на заваді цьому стоїть недосконалість правової бази. Урешті, ці безцінні скарби українського народу залишатимуться в руїнах, доки фінансування культурних потреб здійснюватиметься за залишковим принципом, а державні органи та широка громадськість не приділятимуть цій справі належної уваги.

Висновки. Обов'язковою умовою охорони архітектурних заповідників є заборона будь-якого будівництва, не пов'язаного з реставраційними роботами або з функціонуванням пам'яток та їх середовища. Дотримання захисних засобів має стати обов'язковим для приватних власників, державних організацій, якщо вони володіють і користуються частиною національної спадщини.

Законодавством, розробленим із залученням спеціалістів – науковців і юристів, які спеціалізуються з охорони пам'яток, мають бути визначені деталізовані за процедурами правові норми, які жорстко повинні забороняти дії, що можуть завдати шкоди пам'яткам, силуету міста, історично складеним старовинним кварталам, що може призвести до їх руйнування або втрати об'ємно – просторової, колірної, масштабної, загалом композиційної виразності історичної забудови.

Література:

1. Мардер А.П. Архітектура: короткий словник-довідник. – К.: Будівельник, 1995. – 333 с.

2. «Про охорону культурної спадщини». Закон України від 8 червня 2000 р. № 1805-III // Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища: Зб. офіц. док. Упор. Ф.І. Фрич, Відп. ред. М.В. Гарник. – К.: Істина, 2002. – С. 16-38.; режим доступу - <http://zakon4.rada.gov.ua/> .

3. «Про тимчасову заборону приватизації пам'яток культурної спадщини». Закон України (2391- 15) // Відомості Верховної Ради. – 2005. – № 11. – С. 201.

4. Міжнародна хартія про охорону історичних міст (Вашингтонська хартія, 1987) / Міжнародні засади охорони нерухокої культурної спадщини. – К.: Фенікс, 2008. – С. 84-85.

Аннотация

В статье выполнен комплексный анализ факторов, способствующих ухудшению, разрушению, заброшенности памятников архитектуры. Определены аспекты негативного влияния несовершенства правовой базы по охране и использованию культурного наследия. Рассматривается место и роль научных исследований в разрешении данной проблемы.

Ключевые слова: памятники архитектуры, охрана культурного наследия, памятникоохранные мероприятия.

Abstract

The article made a comprehensive analysis of the factors contributing to the deterioration, destruction, abandonment monuments. Identified aspects of the negative impact of imperfect legal framework for the protection and use of cultural heritage. Considered the position and role of scientific research of the problem.

Keywords: architectural monuments, protection of cultural heritage.